MUDDATLI VA JAMG'ARMA DEPOZITLARI BO'YICHA OPERATSIYALAR HISOBI

Boyqobilova I. J.
SamISI Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobi va audit kafedrasi assistenti
Raximova Sarvinoz
Samarqand iqtisodiyot va servis istituti talabasi

Annotatsiya. Muddatli va jamg'arma depozitlari bo'yicha operatsiyalar hisobi tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlash hamda depozit mablag'laridan samarali foydalanishni tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi, shu sababli ushbu jarayonlarni buxgalteriya hisobida to'g'ri aks ettirish dolzarb ilmiy masala hisoblanadi. Tadqiqot davomida depozit operatsiyalarini hisobga olishning amaldagi tartiblari tahlil qilinib, iqtisodiy va qiyosiy tahlil usullaridan foydalanildi hamda bank amaliyotidagi mavjud yondashuvlar o'rganildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, muddatli va jamg'arma depozitlari hisobi bank resurs bazasining barqarorligini oshirish bilan birga moliyaviy nazoratning samaradorligini ta'minlashga xizmat qilishi aniqlandi. Shuningdek, depozit operatsiyalarini rasmiylashtirish va hisob registrlarida aks ettirish jarayonida yuzaga keladigan ayrim kamchiliklar bank faoliyatining aniqligi va shaffofligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi asoslab berildi. Tadqiqotda depozit operatsiyalarini hisobga olish tizimini takomillashtirish orqali banklarda moliyaviy axborotlarning ishonchliligini oshirish hamda ichki nazorat mexanizmlarini kuchaytirish mumkinligi ko'rsatildi. Xulosa sifatida, muddatli va jamg'arma depozitlari bo'yicha operatsiyalar hisobini zamonaviy talablar asosida yuritish banklarning moliyaviy samaradorligini oshirish va depozit siyosatini yanada rivojlantirish uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega ekanligi belgilandi.

Kalit so'zlar: muddatli depozitlar, jamg'arma depozitlari, depozit operatsiyalari, buxgalteriya hisobi, tijorat banklari, moliyaviy nazorat, bank resurslari.

Аннотация. Учет операций по срочным и сберегательным депозитам имеет большое значение для обеспечения финансовой стабильности коммерческих банков и организации эффективного использования депозитных средств, поэтому правильное отражение этих процессов в бухгалтерском учете является актуальной научной проблемой. В ходе исследования были проанализированы существующие процедуры учета депозитных операций, использованы методы экономико-сравнительного анализа, а также изучены существующие подходы в банковской практике. По результатам исследования установлено, что учет срочных и сберегательных депозитов способствует повышению стабильности ресурсной базы банка и обеспечению эффективности финансового контроля. Также было обосновано, что некоторые недостатки, возникающие в процессе формализации депозитных операций и их отражения в бухгалтерских регистрах, негативно влияют на точность и прозрачность банковской деятельности. Исследование показало, что путем совершенствования системы учета депозитных операций можно повысить достоверность финансовой информации в банках и укрепить механизмы внутреннего контроля. В заключение установлено, что ведение учета операций по срочным и сберегательным депозитам в соответствии с современными требованиями имеет важное научно-практическое значение для повышения финансовой эффективности банков и дальнейшего развития их депозитной политики.

Ключевые слова: Срочные депозиты, сберегательные депозиты, депозитные операции, бухгалтерский учет, коммерческие банки, финансовый контроль, банковские ресурсы.

Abstract. Accounting for operations on term and savings deposits is of great importance in ensuring the financial stability of commercial banks and organizing the effective use of deposit funds, therefore, the correct reflection of these processes in accounting is an urgent scientific issue. During the study, the current procedures for accounting for deposit operations were analyzed, economic and comparative analysis methods were used, and existing approaches in banking practice were studied. According to the results of the study, it was determined that accounting for term and savings deposits serves to increase the stability of the bank's resource base and ensure the effectiveness of financial control. It was also substantiated that some shortcomings that arise in the process of formalizing deposit operations and reflecting them in account registers negatively affect the accuracy and transparency of banking activities. The study showed that by improving the system for accounting for deposit operations,

it is possible to increase the reliability of financial information in banks and strengthen internal control mechanisms. In conclusion, it was determined that maintaining accounting for transactions on term and savings deposits in accordance with modern requirements is of significant scientific and practical importance for increasing the financial efficiency of banks and further developing their deposit policy.

Keywords: term deposits, savings deposits, deposit operations, accounting, commercial banks, financial control, banking resources.

KIRISH

Bank tizimining barqaror faoliyati mamlakat iqtisodiyotining rivojlanish darajasini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, tijorat banklarining resurs bazasini shakllantirishda muddatli va jamg‘arma depozitlari muhim moliyaviy manba sifatida namoyon bo‘ladi. Aholi va xo‘jalik yurituvchi subyektlarning vaqtincha bo‘sh pul mablag‘larini bank tizimiga jalb etish nafaqat banklarning kreditlash imkoniyatlarini kengaytiradi, balki iqtisodiy jarayonlarda pul oqimining tartibli harakatini ham ta’minlaydi. Shu sababli muddatli va jamg‘arma depozitlari bo‘yicha operatsiyalar hisobini samarali tashkil etish zamonaviy bank tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. So‘nggi yillarda bank xizmatlarining raqamlashtirilishi, depozit mahsulotlarining ko‘payishi hamda mijozlarga xizmat ko‘rsatish shakllarining o‘zgarishi depozit operatsiyalarini hisobga olish jarayoniga yangi talablarni yuzaga keltirmoqda. Natijada buxgalteriya hisobining aniqligi, operatsiyalarni rasmiylashtirish sifati va moliyaviy axborotlarning ishonchliligini ta’minlash masalalari yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Maqolaning asosiy muammosi shundan iboratki, muddatli va jamg‘arma depozitlari bo‘yicha operatsiyalar hisobi amaliyotida mavjud hisob yuritish mexanizmlari ayrim hollarda zamonaviy bank operatsiyalarining murakkabligi va tezkorligiga to‘liq mos kelmayapti. Xususan, depozit mablag‘larini qabul qilish, foizlarni hisoblash, muddat tugagach mablag‘larni qaytarish hamda ushbu operatsiyalarni moliyaviy hisobotlarda aks ettirish jarayonida bir qator uslubiy va tashkiliy muammolar kuzatiladi. Ayrim hollarda ichki nazorat mexanizmlarining yetarli darajada ishlamasligi yoki hisob ma’lumotlarining o‘z vaqtida qayd etilmasligi bank faoliyatining shaffofligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu jihatdan depozit operatsiyalarining hisobini takomillashtirish masalasi nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ilmiy yo‘nalish hisoblanadi.

Mazkur maqolada izlanuvchilar uchun muhim bo‘lgan uchta asosiy savolga javob izlanadi. Birinchidan, muddatli va jamg‘arma depozitlari bo‘yicha operatsiyalar hisobini tashkil etishda qanday usullar va tamoyillar asosiy o‘rin tutadi? Ikkinchidan, depozit operatsiyalarini hisobga olish jarayonida uchraydigan asosiy muammolar va kamchiliklar nimalardan iborat? Uchinchidan, zamonaviy bank amaliyotida depozit operatsiyalarining hisobini takomillashtirish orqali moliyaviy nazorat va bank samaradorligini qanday oshirish mumkin? Ushbu savollar bank amaliyotida mavjud muammolarni chuqurroq anglash hamda ularning ilmiy asoslangan yechimlarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Mavzu yuzasidan olib borilgan avvalgi ilmiy tadqiqotlarda depozit operatsiyalarining iqtisodiy mohiyati, bank resurslarini shakllantirishdagi o‘rni hamda tijorat banklari faoliyatidagi ahamiyati keng yoritilgan. Shuningdek, ayrim ishlarda depozit siyosati, foiz stavkalari va depozitlarning bank likvidligiga ta’siri tahlil qilingan. Biroq mavjud ilmiy ishlarda muddatli va jamg‘arma depozitlari bo‘yicha operatsiyalar hisobining amaliy mexanizmlari, ayniqsa ularni zamonaviy raqamli bank tizimi sharoitida yuritish masalalari yetarlicha kompleks o‘rganilmagan. Ko‘plab tadqiqotlarda depozitlarning iqtisodiy mazmuniga urg‘u berilgan bo‘lsa-da, ularning buxgalteriya hisobida aks ettirilishi, hisob registrlaridagi aniqlik, ichki nazorat bilan bog‘liqligi hamda moliyaviy hisobotlarga ta’siri masalalari cheklangan darajada tahlil qilingan. Aynan mana shu ilmiy bo‘shliq mazkur tadqiqotni amalga oshirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Mazkur maqolaning boshqa ilmiy ishlardan farqli jihati shundaki, unda muddatli va jamg‘arma depozitlari bo‘yicha operatsiyalar hisobi faqat nazariy nuqtai nazardan emas, balki bank amaliyoti va zamonaviy hisob yuritish tizimlari bilan o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida depozit operatsiyalarining rasmiylashtirilishi, hisob registrlarida aks ettirilishi, ichki nazorat bilan integratsiyasi hamda moliyaviy axborotlarning ishonchliligiga ta’siri yagona tizim sifatida ko‘rib chiqiladi. Shu bilan birga, maqolada depozit operatsiyalarining hisobi bilan bog‘liq muammolarni amaliy jihatdan baholash

va ularni takomillashtirishga qaratilgan yondashuvlarga alohida e'tibor qaratiladi. Bu esa tadqiqotning ilmiy-amaliy ahamiyatini oshiradi hamda uni mavjud tadqiqotlardan ajratib turadi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi muddatli va jamg'arma depozitlari bo'yicha operatsiyalar hisobining nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda hisob yuritish tizimini takomillashtirishga oid ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqishdan iborat. Shu maqsaddan kelib chiqib, tadqiqotda depozit operatsiyalarini hisobga olishning amaldagi mexanizmlarini baholash, ularning moliyaviy nazorat tizimidagi o'rnini aniqlash hamda zamonaviy bank amaliyotiga mos samarali hisob yuritish usullarini o'rganish vazifalari belgilangan. Tadqiqot gipotezasi sifatida muddatli va jamg'arma depozitlari operatsiyalarini hisobga olish tizimini takomillashtirish banklarda moliyaviy axborotlarning ishonchliligini oshiradi, ichki nazorat samaradorligini kuchaytiradi hamda bank faoliyatining umumiy moliyaviy barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi degan ilmiy qarash ilgari suriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Tijorat banklari faoliyatida depozit operatsiyalari bank resurs bazasining asosiy tarkibiy qismi sifatida iqtisodiy adabiyotlarda keng o'rganilgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Xususan, muddatli va jamg'arma depozitlari banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, kreditlash salohiyatini kengaytirish hamda pul oqimini samarali boshqarishda muhim vosita sifatida talqin qilinadi. Zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda depozit operatsiyalarining iqtisodiy mohiyati, ularni boshqarish mexanizmlari, bank resurslari shakllanishidagi o'rni va moliyaviy nazorat bilan bog'liqligi asosiy ilmiy yo'nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, raqamli iqtisodiyot sharoitida bank xizmatlarini modernizatsiyalash jarayoni depozit operatsiyalarini tashkil etish va ularning hisobini yuritishga yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Shu sababli depozit operatsiyalarining nazariy asoslari bilan bir qatorda ularning amaliy hisob mexanizmlarini o'rganish masalasi ilmiy jihatdan dolzarb hisoblanadi.

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda tijorat banklari depozit operatsiyalarining iqtisodiy mohiyati va ularning bank tizimidagi ahamiyatiga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan, A. Rahimov o'z ilmiy ishlarida tijorat banklari tomonidan depozitlarni jalb qilish jarayonlarini zamonaviy bank xizmatlari bilan bog'liq holda tahlil qilib, masofaviy depozit xizmatlari hamda yashil depozitlar tizimining rivojlanish istiqbollarini ilmiy asoslab bergan. Olim depozit xizmatlarini raqamlashtirish banklar faoliyatida mijozlar uchun qulaylik yaratish bilan birga banklarning resurs bazasini mustahkamlashga xizmat qilishini ta'kidlaydi. Shuningdek, muallif depozit operatsiyalarining samaradorligini oshirishda innovatsion bank xizmatlari va elektron platformalarning rolini alohida ko'rsatib o'tgan.

N. M. Shamsiyevning ilmiy ishlari depozit operatsiyalarini takomillashtirish va depozit siyosatini samarali tashkil etish masalalariga bag'ishlangan. Muallif tijorat banklari tomonidan jalb qilingan depozitlar banklarning ssuda kapitalini shakllantirishdagi asosiy omillardan biri ekanligini asoslab beradi hamda depozit va kredit foizlari o'rtasidagi farq bank marjasi sifatida bank faoliyatining muhim iqtisodiy ko'rsatkichi ekanligini qayd etadi. Shamsiyev tijorat banklarida depozit operatsiyalarini takomillashtirish uchun bank xizmatlarini diversifikatsiya qilish, omonatchilar ishonchini oshirish va depozit xizmatlari sifatini yaxshilash zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi. Uning tadqiqotlarida depozit bozori samaradorligini oshirish bilan bog'liq muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ham atroflicha tahlil qilingan.

Bank operatsiyalari hisobini tashkil etish masalalari Y. Salimov tomonidan o'rganilib, muallif banklarda hisob-kitob siyosati va operatsiyalar hisobi bank faoliyatining shaffofligini ta'minlashda muhim omil ekanligini ko'rsatgan. Tadqiqotda depozit operatsiyalarini hisob registrlarida to'g'ri aks ettirish, moliyaviy ma'lumotlarning ishonchliligini ta'minlash hamda ichki nazorat tizimini mustahkamlash zarurligi ta'kidlangan. Muallif bank hisobining aniqligi bank tizimidagi moliyaviy xavfsizlik va samarali boshqaruv bilan uzviy bog'liq ekanligini qayd etadi. Shu jihatdan Salimovning ilmiy qarashlari depozit operatsiyalarining hisob mexanizmlarini chuqurroq o'rganishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

S. Bolibekov tijorat banklari resurs bazasining shakllanish tendensiyalarini tadqiq etib, depozitlarning bank resurslarini barqaror shakllantirishdagi o'rniga alohida to'xtaladi. Muallifning fikricha, banklarning uzoq muddatli resurs bazasini kengaytirish ko'p jihatdan muddatli va jamg'arma depozitlari hajmiga bog'liq bo'lib, bu banklarning investitsion va kreditlash imkoniyatlarini oshirishga

xizmat qiladi. Shu bilan birga, olim bank resurslari tarkibini diversifikatsiya qilish va depozit siyosatini bozor talablariga moslashtirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Tijorat banklari likvidliligi va depozit operatsiyalari o‘rtasidagi bog‘liqlik S. S. Togayev tomonidan nazariy jihatdan tahlil qilingan. Muallif bank likvidliligini ta’minlashda depozit mablag‘larining barqarorligi muhim omil ekanligini ta’kidlab, depozit siyosatini samarali yuritish banklarning moliyaviy xavflarini kamaytirishini qayd etadi. Ushbu yondashuv depozit operatsiyalarining nafaqat resurs bazasi, balki banklarning moliyaviy barqarorligi va risklarni boshqarish tizimi bilan ham chambarchas bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi.

Z. Mirbilolovaning ilmiy ishlarida tijorat banklarida daromadlar va xarajatlar hisobi masalalari o‘rganilib, bank operatsiyalarining buxgalteriya hisobi moliyaviy natijalarning haqqoniy shakllanishida muhim o‘rin tutishi ta’kidlangan. Muallif bank operatsiyalarini to‘g‘ri hisobga olish moliyaviy hisobotlarning aniqligini oshirishini hamda banklarda ichki nazorat samaradorligini kuchaytirishini asoslaydi. Mazkur qarashlar depozit operatsiyalarining hisobini yuritish masalasini kompleks moliyaviy boshqaruv tizimining tarkibiy qismi sifatida ko‘rib chiqish zarurligini ko‘rsatadi.

Tadqiqotlarda ayrim metodologik farqlar ham kuzatiladi. Ayrim olimlar depozit operatsiyalarini asosan bank resurslarini shakllantirish vositasi sifatida baholasa, boshqa tadqiqotchilar ularning moliyaviy nazorat va bank likvidliligini boshqarishdagi roliga ko‘proq urg‘u beradilar. Zamonaviy yondashuvlarda esa raqamli texnologiyalar, masofaviy bank xizmatlari, sun’iy intellekt va avtomatlashtirilgan hisob tizimlari depozit operatsiyalarining samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida talqin qilinmoqda. Ayniqsa, raqamli iqtisodiyot sharoitida depozit xizmatlarini avtomatlashtirish va elektron boshqaruv tizimlarini joriy etish banklarning raqobatbardoshligini oshirishi bilan izohlanadi.

Shunga qaramasdan, mavjud ilmiy tadqiqotlarda muddatli va jamg‘arma depozitlari bo‘yicha operatsiyalar hisobining amaliy jihatlari yetarli darajada kompleks o‘rganilmagan. Xususan, depozit operatsiyalarini buxgalteriya hisobida aks ettirish, ularni raqamli bank tizimlari bilan integratsiyalash, ichki nazorat mexanizmlari bilan uyg‘unlashtirish hamda moliyaviy hisobotlarda haqqoniy aks ettirish masalalari bo‘yicha ilmiy izlanishlar cheklangan darajada qolmoqda. Bundan tashqari, depozit operatsiyalarining hisob tizimini zamonaviy bank amaliyoti talablariga mos ravishda takomillashtirishga qaratilgan yagona kompleks yondashuv yetarli shakllanmagan. Aynan mazkur ilmiy bo‘shliq ushbu tadqiqotni amalga oshirish zaruratini belgilaydi hamda muddatli va jamg‘arma depozitlari bo‘yicha operatsiyalar hisobini chuqur tahlil qilishni talab etadi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda muddatli va jamg‘arma depozitlari bo‘yicha operatsiyalar hisobining nazariy hamda amaliy jihatlarini o‘rganishga qaratilgan kompleks tadqiqot yondashuvi qo‘llanildi, chunki ushbu usul bank operatsiyalarining iqtisodiy mohiyatini va hisob tizimidagi o‘rnini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Tadqiqotning axborot bazasini O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki hisobotlari, tijorat banklarining moliyaviy ma’lumotlari, OAK tomonidan tan olingan ilmiy jurnallarda chop etilgan maqolalar hamda iqtisodiy tahliliy materiallar tashkil etdi. Tanlanma sifatida depozit operatsiyalarini amalga oshiruvchi tijorat banklarining moliyaviy ko‘rsatkichlari va hisob yuritish amaliyotiga oid ma’lumotlar saralab olindi. Tadqiqot davomida qiyosiy tahlil, iqtisodiy tahlil, mantiqiy umumlashtirish, sintez va tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi. Ma’lumotlarni qayta ishlash jarayonida dinamik tahlil, tarkibiy taqqoslash va statistik guruhlash usullari qo‘llanilib, depozit operatsiyalarining hisob tizimidagi o‘zaro bog‘liqligi ilmiy jihatdan baholandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari muddatli va jamg‘arma depozitlari bo‘yicha operatsiyalar hisobining bank tizimidagi o‘rni yuqori ekanligini ko‘rsatdi hamda ushbu jarayonlarning moliyaviy axborot shakllanishidagi ahamiyatini yoritdi. Olingan natijalarga ko‘ra, depozit operatsiyalarini hisobga olish jarayonida asosiy e’tibor mablag‘larni jalb qilish, ularni muddatlar bo‘yicha tasniflash va foiz hisoblash mexanizmlarining to‘g‘ri yuritilishiga qaratiladi. Hisob tizimida aniqlangan ma’lumotlar depozitlarning bank resurs bazasini shakllantirishdagi asosiy manba ekanligini tasdiqladi. Shuningdek, operatsiyalarni qayd etish jarayonida vaqt omili va hisob registrlarining izchilligi muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, depozit operatsiyalarining hisobida yuzaga keladigan xatoliklar bankning umumiy moliyaviy axborot tizimiga bevosita ta’sir qiladi.

Tadqiqot jarayonida qo‘yilgan birinchi savolga javoban, muddatli va jamg‘arma depozitlari operatsiyalarini hisobga olishda asosiy tamoyillar sifatida aniqlik, uzluksizlik va hujjatlashtirish prinsiplari ustuvor ekanligi aniqlandi. Ikkinchi savol doirasida depozit operatsiyalarini yuritishda asosiy muammolar sifatida ma’lumotlarning kechikib kiritilishi, foiz hisoblashdagi texnik noaniqliklar hamda hisob tizimlarining to‘liq avtomatlashtirilmaganligi qayd etildi. Uchinchi savolga ko‘ra, zamonaviy bank amaliyotida depozit operatsiyalarining samaradorligini oshirish uchun raqamli hisob tizimlarini keng joriy etish, ichki nazoratni kuchaytirish va operatsiyalarni integratsiyalashgan platformalarda yuritish zarurligi kuzatildi.

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, depozit operatsiyalarining hisob tizimi bank resurslarini shakllantirish jarayonining asosiy bosqichlaridan biri hisoblanadi. Hisob jarayonlarining to‘g‘ri tashkil etilishi banklarning moliyaviy holatini aks ettiruvchi ma’lumotlarning ishonchliligini ta’minlaydi. Shu bilan birga, operatsiyalarni yuritishda inson omili hali ham sezilarli darajada saqlanib qolayotganligi aniqlanib, bu ayrim texnik xatoliklarning yuzaga kelishiga sabab bo‘lishi mumkinligi qayd etildi. Hisob tizimining avtomatlashtirilmagan qismlari operatsiyalar tezligi va aniqligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi kuzatildi.

Tadqiqot davomida aniqlangan muhim jihatlardan biri depozit operatsiyalarining turli banklarda bir xil standart asosida yuritilmasligidir. Ayrim banklarda hisob jarayonlari yuqori darajada avtomatlashtirilgan bo‘lsa, boshqalarida esa qo‘lda bajariladigan operatsiyalar ulushi yuqoriligicha qolmoqda. Bu holat moliyaviy ma’lumotlarning bir xilda shakllanishiga to‘sqinlik qiladi va umumiy bank tizimi darajasida qiyosiy tahlil qilish imkoniyatlarini cheklaydi. Shuningdek, depozit operatsiyalarining hisobida ichki audit tizimlarining roliga yetarli darajada e’tibor qaratilmasligi ham kuzatildi.

Natijalarning yana bir yo‘nalishi sifatida depozit operatsiyalarining muddat tuzilmasi bo‘yicha farqlanishi hisob tizimida alohida yondashuvni talab qilishi aniqlandi. Muddatli depozitlar va jamg‘arma depozitlarining hisob mexanizmlari o‘rtasidagi farqlar foiz hisoblash va qayta tasniflash jarayonlarida aniq aks etadi. Bu esa hisob tizimining murakkabligini oshiradi va uni soddalashtirish zaruratini yuzaga keltiradi. Ayniqsa, uzoq muddatli depozitlar bo‘yicha hisob yuritishda ma’lumotlar yangilanishining tezligi muhim omil sifatida qayd etildi.

Tadqiqotning cheklanishlari sifatida ma’lumotlarning asosan mavjud bank hisobotlari va ochiq manbalarga tayanilgani, real vaqt rejimidagi operatsion ma’lumotlarga to‘liq kirish imkoniyati cheklangani qayd etildi. Bundan tashqari, ayrim banklarning ichki hisob tizimlari maxfiyligi sababli to‘liq tahlil qilinmadi. Ushbu omillar natijalarni umumlashtirish darajasini ma’lum darajada cheklaydi. Shuningdek, depozit operatsiyalarining raqamli transformatsiya jarayonlari turli banklarda turlicha rivojlanganligi sababli bir xil model asosida baholash imkoniyati mavjud emasligi aniqlandi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati shundan iboratki, depozit operatsiyalarini hisobga olish tizimini takomillashtirish banklarning moliyaviy barqarorligini oshirishga xizmat qiladi. Hisob jarayonlarining aniqligi va shaffofligi bank boshqaruvida qaror qabul qilish sifatini yaxshilaydi. Nazariy jihatdan esa ushbu tadqiqot depozit operatsiyalarining hisob mexanizmlarini tizimli yondashuv asosida o‘rganish uchun metodologik asos yaratadi. Shu bilan birga, aniqlangan muammolar asosida yangi gipoteza shakllantirish mumkin, ya’ni depozit operatsiyalarining to‘liq raqamlashtirilishi hisob tizimidagi xatoliklarni sezilarli darajada kamaytiradi.

Adabiyotlar tahlilida aniqlangan bo‘shliqlar mazkur natijalar bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, depozit operatsiyalarining amaliy hisob mexanizmlari yetarli darajada kompleks o‘rganilmaganini ko‘rsatdi. Ayniqsa, hisob tizimi, raqamli bank xizmatlari va ichki nazorat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik yetarlicha yoritilmagan. Ushbu tadqiqot aynan shu yo‘nalishdagi bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan bo‘lib, depozit operatsiyalarining hisob jarayonini yagona tizim sifatida tahlil qilishga urindi.

Umuman olganda, olingan natijalar depozit operatsiyalarining hisob tizimi murakkab va ko‘p bosqichli jarayon ekanligini ko‘rsatadi hamda uni takomillashtirish bank sektorining samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari muddatli va jamg‘arma depozitlari bo‘yicha operatsiyalar hisobining tijorat banklari moliyaviy barqarorligidagi o‘rnini chuqur tahlil qilish orqali ushbu jarayonning nafaqat resurslarni shakllantirish, balki ularni boshqarish va nazorat qilishdagi strategik ahamiyatini tasdiqladi.

O‘rganish jarayonida depozit operatsiyalarini hisobga olish tizimi bank faoliyatining asosiy axborot bazasini shakllantirishi, uning aniqligi esa moliyaviy qarorlar sifatiga bevosita ta’sir ko‘rsatishi aniqlandi. Shuningdek, mavjud hisob yuritish amaliyotida ayrim texnik va tashkiliy kamchiliklar mavjudligi, ularning esa moliyaviy axborotlar ishonchliligini pasaytirishi mumkinligi qayd etildi.

Tadqiqot davomida depozit operatsiyalarini hisobga olish jarayonini takomillashtirish zarurati asoslab berildi. Xususan, operatsiyalarni avtomatlashtirish darajasini oshirish, hisob registrlarini integratsiyalashgan tizimlar asosida yuritish hamda ichki nazorat mexanizmlarini kuchaytirish bank hisobining aniqligi va shaffofligini oshirishi mumkinligi aniqlandi. Shu bilan birga, depozit operatsiyalarining muddat va tur jihatidan tasniflanishi hisob jarayonlarining murakkabligini belgilovchi asosiy omillardan biri ekanligi ko‘rsatildi.

Umuman olganda, muddatli va jamg‘arma depozitlari bo‘yicha operatsiyalar hisobini zamonaviy talablar asosida tashkil etish bank tizimining barqarorligini mustahkamlashda muhim o‘rin tutadi. Tadqiqot natijalari bank amaliyotida depozit operatsiyalarini yuritish jarayonlarini optimallashtirish, moliyaviy axborotlarning ishonchliligini oshirish hamda resurslarni samarali boshqarish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Shunday qilib, mazkur yo‘nalishda ilgari surilgan taklif va yondashuvlar bank hisob tizimini takomillashtirishga ilmiy-amaliy hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Rahimov, A. (2024). Tijorat banklari tomonidan depozitlar jalb qilish va ularni boshqarish. Green Economy and Development, 2(12). https://doi.org/10.5281/zenodo.14640947
2. Shamsiyev, N. M. (2024). Tijorat banklari depozit operatsiyalarini takomillashtirish. Решение социальных проблем в управлении и экономике. https://doi.org/10.5281/zenodo.14799306
3. Salimov, Y. (2024). Banklarda hisob kitob siyosati operatsiyalari hisobi. Modern Science and Research, 3(10), 440–444. https://doi.org/10.5281/zenodo.13958081
4. Bolibekov, S. (2025). Tijorat banklarida resurs bazasi shakllanishining rivojlanish tendensiyalari. Muhandislik va iqtisodiyot. https://doi.org/10.5281/zenodo.19190081
5. Togayev, S. S. (2024). Tijorat banklari likvidliligini ta’minlashning nazariy asoslari. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting.
6. Mirbilolova, Z. (2025). Tijorat banklarida daromadlar va xarajatlar hisobi. Ilg‘or iqtisodiyot va pedagogik texnologiyalar, 2(1), 139–145. https://doi.org/10.60078/3060-4842-2025-vol2-iss1-pp139-145
7. Berdimuratovich, O. S. (2024). Tijorat banklari resurslari miqdorini oshirishda depozitning o‘rni: O‘zbekiston Respublikasi misolida. Образование наука и инновационные идеи в мире.
8. Rahimov, A. (2024). Masofaviy depozit xizmatlari va yashil depozitlarni rivojlantirish masalalari. Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot.
9. Shamsiyev, N. M. (2024). Tijorat banklari depozit siyosatini samarali tashkil etishning nazariy jihatlari. Решение социальных проблем в управлении и экономике.